

УДК 75.053:371.132

ЖИВОПИС НА СКЛІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Саєнко Т.В.

Статтю присвячено проблемам фахової підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Обґрунтовано необхідність поглибленого вивчення студентами народного мистецтва. Виявлено невичерпний мистецький та педагогічний потенціал різновиду народного мистецтва – живопису на склі. Запропоновано методiku вивчення студентами живопису на склі та застосування ними набутих знань у майбутній професійній діяльності.

В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблем відродження національної культури, прилучення молоді до її духовних скарбів. Тому одне із головних завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією, національними традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується в Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") [2].

Вирішення окреслених завдань певною мірою покладається на вчителів образотворчого мистецтва, здатних до самостійного творчого пошуку сучасних технологій навчання декоративно-ужиткового мистецтва, проектування та передбачення можливих наслідків мистецько-педагогічної діяльності, професійного самовираження й особистісного самовдосконалення.

У зазначеному контексті особливої ролі набуває поглиблене вивчення студентами різновидів народного мистецтва та їх підготовка до використання набутих знань у майбутній професійній діяльності вчителя образотворчого мистецтва (Є.Антонович, В.Бабенко, Е.Белкіна, В.Зіневич, С.Коновець, О.Кушніренко, Ю.Мохірева, О.Теліженко).

Народне мистецтво – вид творчої діяльності народу, що виявляється в усній поезії, музиці, архітектури, театральному, танцювальному, декоративно-ужитковому мистецтві [1]. Це історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура, одна із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності, явище соціально зумовлене (Є.Антонович, Р.Захарчук-Чугай, Т.Кара-Васильєва, М.Станкевич).

Народне мистецтво синтетичне за характером, воно пов'язане з трудовою діяльністю людини і представляє одночасно матеріальну і духовну культуру. Народне мистецтво сходить до синкретизму первісної культури, зберігає у своїй основі міфологічне відчуття світу. Розвивається як колективна творчість на ґрунті спадкоємності і традицій; носить переважно епічний характер, який визначається і самим типом творчості, колективним методом

роботи над образом, що ґрунтується на досконалості і варіантах [1].

Одним із видів народного мистецтва є декоративно-ужиткове мистецтво, яке поділяється на багато різновидів.

Кожен різновид декоративно-ужиткового мистецтва має свої особливості, свій код та модуль у загальнонаціональному і місцевому вираженні, свої закономірності щодо просторової локалізації та поширення, свої закони еволюційного та мутаційних стрибків, свої якісні фактори щодо бінарної позиції "колективне – індивідуальне".

Різновиди народного декоративно-ужиткового мистецтва володіють високим естетичним потенціалом, відображають живу невичерпну фантазію народу, його оптимістичне світосприйняття.

Відродження давніх традиційних видів народного мистецтва має важливе навчально-виховне значення (Є.Антонович, Г.Ващенко, О.Вишневський, М.Грушевський, М.Драгоманов, Р.Захарчук-Чугай, П.Лосюк, В.Прядка, С.Русова, І.Суханов, М.Станкевич).

Серед пріоритетних напрямків сучасної науки є ґрунтовні дослідження окремих видів народного мистецтва (З.Васіна, В.Василенко, Д.Гуменна, Т.Кара-Васильєва, Ю.Лашук, О.Найден, Т.Ніколаєва, Л.Орел, В.Фурман, В.Щербаківський). Яскравою, але мало вивченою складовою народної культури є живопис на склі.

В історико-мистецькознавчих працях виокремлена художня специфіка живопису на склі як особливого виду народного мистецтва, проаналізовано творчі доробки відомих майстрів (Ю.Іванченко, Т.Марченко-Пошивайло, В.Свенціцька, К.Скалацький, О.Федорук).

Живопис на склі має давні традиції у світовому народному і професійному мистецтві.

Своїм корінням живопис на склі сягає часів Візантії та Риму [6].

Активні осередки були відомі в Румунії, Словенії, Польщі.

На Україні мистецтво картинки на склі активно розвивалося у гірських районах Карпат, на Покутті, Поділлі [6; 7; 9].

Живопис на склі мав релігійний характер, проте у трактуванні сюжетів митці з народу не завжди дотримувалися традиційної християнської іконографії.

Найулюбленишими образами були образи Миколая, Юрія, Петра і Павла, Марія з немовлям [6].

Відомими майстрами живопису на склі в Україні є І.Новобранець, М.Онацько, А.Рак, І.Сколоздра [3; 4; 7; 9].

Художня особливість живопису на склі – площинність зображення, яскравий колорит, багата декоративність.

Арсенал зображальних засобів мінімальний – графічна лінія. Обмежена палітра локальних кольорів.

Характерне доповнення ікон на склі – декоративні мотиви рослинного походження.

Техніка роботи нескладна. Малюнок попередньо виконується на папері у дзеркальному відображенні або восковими олівцями на склі.

Контур малюнка виконується чорною тушшю, аквареллю або гуашевими фарбами. Площина малюнка заповнюється олійними фарбами, розведеними оліфою або лаком [6].

Вивчення мистецтва живопису на склі дозволило зробити висновок, що даний вид декоративно-ужиткового мистецтва володіє невичерпним мистецьким та педагогічним потенціалом, що зумовлює його включення в програму підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. На наш погляд, поглиблення компонента живопису на склі допоможе сформувати світогляд, естетичні смаки, підвищить технічну майстерність, загалом посилить якість підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

Опитування та анкетування 136 студентів стаціонарного та заочного відділень і 5 викладачів, ознайомлення з умовами, в яких має здійснюватися навчання мистецтва живопису на склі та використання набутих знань у майбутній професійній діяльності у ході констатуючого дослідження, яке було проведено на базі ПДПУ імені В.Г.Короленка дало змогу об'єктивніше оцінити дійсний стан проблеми.

Констатуючий експеримент показав недостатній рівень знань (73%) студентів у галузі малярства на склі.

Разом з тим можна констатувати, що студенти вважають за доцільне введення у підготовку вчителів образотворчого мистецтва навчання живопису на склі та методики вивчення даного виду декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітній школі.

За результатами аналізу змісту навчальних дисциплін "Історія декоративно-ужиткового мистецтва" і "Декоративно-ужиткове мистецтво з практикумом", здійсненого за діючими програмами педагогічних вузів та навчально-методичною літературою, було виявлено недостатнє висвітлення напрямів та змісту (по одній темі у структурі кожного курсу) використання живопису на склі у фаховій підготовці вчителя образотворчого мистецтва.

Спираючись на теоретичні і наукові концепції вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі філософії, психології, педагогіки та мистецької пе-

дагогіки, впливу різних видів мистецтва на розвиток особистості, на положення про провідну роль діяльності та педагогічної практики у формуванні особистості вчителя образотворчого мистецтва [5; 8], було розроблено авторську методику вивчення різновидів народного мистецтва й адекватний авторській методиці спецкурс "Теорія і практика вивчення живопису на склі майбутніми вчителями образотворчого мистецтва".

Цілісний процес навчання студентів мистецтва живопису на склі та застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності складався з чотирьох органічно пов'язаних між собою етапів:

1 етап – мотиваційно-цільовий, що передбачає розуміння студентами значення мети і завдань вивчення різновидів народного мистецтва, а саме живопису на склі і переконаність у необхідності взаємодії художнього і педагогічного (методичного) компонентів для майбутньої успішної професійної діяльності;

2 етап – інформаційно-пізнавальний, який спрямований на усвідомлення студентами ролі народного мистецтва у сучасному суспільстві; вивчення традицій народного мистецтва; поповнення та систематизацію теоретичних відомостей про традиції виконання живопису на склі;

3 етап – операційно-технологічний, що забезпечує оволодіння студентами традиційними способами виконання картинок на склі та методикою навчання даного виду декоративно-ужиткового мистецтва учнів загальноосвітньої школи;

4 етап – рефлексивно-оцінний, що спрямований на розвиток у майбутніх спеціалістів здатності до адекватної самооцінки власних технологічних, педагогічних, творчих можливостей та методичних дій щодо використання знань та вмінь у галузі народного малярства у роботі вчителя образотворчого мистецтва.

Запорукою ефективності розробленої методики є виявлені **педагогічні умови**: оновлення змісту навчального матеріалу за принципами науковості, доступності, систематичності і послідовності та відповідно до вимог сучасної вищої освіти; поетапне та систематичне засвоєння студентами базових знань та вмінь у галузі народного живопису на склі та в аспекті використання набутих знань у роботі вчителя образотворчого мистецтва на засадах особистісно орієнтованого навчання.

Основними формами вивчення живопису на склі студентами та застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності є: лекції, практичні та лабораторні заняття, самостійна навчально-пізнавальна діяльність, індивідуальна робота, науково-дослідна робота, спецкурс.

Основними методами роботи є: словесні (розповідь, розповідь з демонстрацією, бесіда, навчальна дискусія); наочні методи навчання (ілюстрування, демонстрування); практичні методи навчання (вправи: підготовчі, вступні, пробні, тренувальні, творчі, контрольні); метод аналізу, синтезу, порівняння, конкретизації, виділення головного.

Важливе значення в методиці посідає спецкурс "Теорія і практика вивчення живопису на склі майбутніми вчителями образотворчого мистецтва", програма якого побудована на основі поєднання попередніх знань студентів з етнографії,

народознавства, мистецтвознавства, культурології, дисциплін образотворчого циклу та художньої праці, вікової психології, загальної та мистецької педагогіки.

Метою спецкурсу є: усвідомлення студентами переоцінки і відновлення значення різновиду українського народного мистецтва – живопису на склі – у сучасних культурно-освітніх умовах; набуття знань у галузі світового та українського живопису на склі; навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва педагогічних технологій, які формують в учнів бажання і здатність розуміти, шанувати, вивчати, відтворювати та творчо примножувати традиції українського народу; формування потреби передавати знання наступним поколінням.

Основні задачі спецкурсу: формування уявлень студентів про живопис на склі як явище народної культури; ознайомлення з творчістю майстрів живопису на склі; навчання традиційних прийомів роботи у техніці живопису на склі; формування педагогічних навичок і вмінь щодо визначення педагогічного та творчоактивізуючого потенціалу даного виду народного мистецтва; опанування методикою навчання учнів загальноосвітньої школи мистецтва живопису на склі; сприяння формуванню творчої національно-свідомої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Спецкурс "Теорія і практика вивчення живопису на склі майбутніми вчителями образотворчого мистецтва" вивчається упродовж семестру. Після закінчення вивчення спецкурсу проводиться залік. До спецкурсу включено три змістові модулі. Тематика модулів відповідає основним розділам дисципліни.

Модуль 1. Живопис на склі як явище народної культури. (Історичний аспект виникнення і розвитку живопису на склі. Місце і роль живопису на склі в українській культурі. Життєвий і творчий шлях майстрів живопису на склі в Україні. Живопис на склі в культурі країн світу.)

Модуль 2. Традиції і новаторство у мистецтві живопису на склі. (Традиційні сюжети українського живопису на склі. Традиційні технології та техніки живопису на склі. Композиційні, графічні та колористичні особливості традиційного українсь-

кого живопису на склі. Сучасні тенденції у творчості майстрів живопису на склі.)

Модуль 3. Методичні аспекти вивчення живопису на склі. (Змістовий компонент вивчення мистецтва живопису на склі у педагогічному ВНЗ. Форми вивчення мистецтва живопису на склі. Методи і прийоми вивчення мистецтва. Позааудиторна робота з вивчення українського живопису на склі. Вивчення й науково-методичний аналіз програм, педагогічної і методичної літератури в галузі живопису на склі.)

Методика, виявлені педагогічні умови навчання студентів мистецтва живопису на склі та застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності становили основний зміст експериментальної апробації, яка проходила на базі психолого-педагогічного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

За її результатами було встановлено, що студенти значно поширили свої знання та вміння в аспекті різновидів декоративно-ужиткового мистецтва, а саме живопису на склі, і продемонстрували переважно достатній (48,2%) і високий (46,1%) рівні підготовленості.

Експериментальна робота підтвердила ефективність запропонованої методики навчання студентів живопису на склі та застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності вчителя образотворчого мистецтва та доцільність її введення в навчально-виховний процес вищих педагогічних закладів освіти.

Виконане дослідження не висчерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Перспективними напрямками подальшого дослідження є: розробки методики вивчення традицій живопису на склі країн світу в спеціалізованих закладах освіти; підготовка керівників гуртків та дитячих художніх студій з вивчення малярства на склі; вивчення умов використання живопису на склі у ході навчання дорослих, які бажають прилучитися до традиційного виду народного мистецтва; порівняльний аналіз досвіду підготовки вчителів мистецьких дисциплін до вивчення забутих різновидів народного мистецтва в країнах світу.

Література

1. Антонович Є.А., Р.В.Захарчук-Чугай та інш. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття).
3. Іванченко Ю. Він душу малює на склі // Народне мистецтво. – 2001. – №1–2(13–14). – С.15–16.
4. Марченко-Пошивайло Т. Іван Сколодра: Поетичність українських барв // Народне мистецтво. – №1–2(13–14). – 2001. – С. 10–12.
5. Основи викладання мистецьких дисциплін: Навчальний посібник / За заг. ред. О.П.Рудницької. – К., 1998.
6. Свенціцька В.І. Українське народне малярство XIII–XX століть: Альбом. – К.: Мистецтво, 1991.
7. Скалацький К. Народна картина та історія Полтавщини // Родовід. – 2001. – №3–4. – С. 43–46.
8. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К., 2000.
9. Федорук О. З великого творчого роду. Портрет Анастасії Рак // Народне мистецтво. – №1–2(32–33). – 2006. – С. 39–40.

PAINTING UPON GLASS IN ART TEACHER'S PROFESSIONAL TRAINING

T.V.Saienko

The article is devoted to the problem of art teacher's professional training. The necessity of advanced learning of folk art by the student is proved. The inexhaustible art and pedagogical potential of folk art of painting upon glass is observed. Methods of painting upon glass are described and the implementation of it in future professional activity is proposed.